

НАТАЛІЯ КОНДРАТЕНКО\*

## Інавгураційна промова як мовленнєвий жанр президентської риторики в українському і словацькому політичному дискурсі

KONDRATENKO, N.: Inaugural Speech as a Speech Genre of Presidential Rhetoric in Ukrainian and Slovak Political Discourse. *Slavica Slovaca*, 57, 2022, No 1, pp. 33-46 (Bratislava).

The inaugural speeches of two presidents – the President of Ukraine Volodymyr Zelensky on May 20, 2019 and the President of Slovakia Zuzana Čaputová on June 15, 2019 were studied by structural-semantic, linguocognitive and linguopragmatic parameters. The composition and structure of inaugural speeches are considered, the main semantic oppositions and concepts in the inaugural speeches of the Presidents of Ukraine and Slovakia are determined. The communicative intention, the main speech acts, and the communicative strategies on which the ritual presidential discourse is based are characterized.

Inaugural speech, presidential discourse, concept, speech act, communicative strategy.

### Вступ

Дослідження інавгураційної промови як жанру політичного дискурсу ґрунтується на актуалізації лінгвопрагматичних параметрів політичної комунікації. Серед таких параметрів особливе місце належить ритуалізації: політичні ритуали, зокрема їхні вербальні складники, є обов'язковими для виконання в сучасному світі глобалізації та інформаційних технологій. Передусім це стосується регламентації президентської діяльності, оскільки знакові політичні події завжди супроводжуються ритуальними текстами – привітаннями, подяками, некрологами тощо. Визначальна роль серед ритуальних текстів належить інавгураційній промові новообраного президента. У більшості європейських країн каденція перебування на посаді очільника держави визнана лише з дати інавгурації, а не від оголошення офіційних результатів президентських виборів. Цей жанр визначає загальну стратегію і програми діяльності президента, його основні пріоритети на посаді, містить елементи подяки народові за зроблений вибір і обіцянки покращити рівень життя в країні. Вимоги до структури, семантики і лінгвопрагматики інавгураційної промови є спільними, незалежно від мови виголошення та особистості мовця, проте домінантні стратегії, семантичне наповнення й пріоритетні стратегії президентів значно відрізняються.

Для дослідження інавгураційної промови як вияву політичної риторики ми обрали інавгураційні виступи двох президентів – президента України Володимира Зеленського і президентки Словаччини Зузани Чапутової (Zuzana Čaputová). Цих лідерів поєднує термін перебування на посаді (з 2019 року), перше обрання президентом і певна незвичність для країни (В. Зеленський став першим в історії України актором-прези-

---

\* Наталія Василівна Кондратенко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики, e-mail: kondr\_nat@ukr.net; Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна.

дентом, а З. Чапутова – першої в історії Словаччини жінкою-президентом). В обох випадках вибір народу був зумовлений прагненням суттєвих змін і відмовою від старих уподобань і політичних ідеалів. Зважаючи на це, інавгураційні промови повинні мати спільні елементи, але і відрізнятись від промов попередніх президентів насамперед в аспекті семантики і лінгвопрагматики.

Метою дослідження є виявлення структурно-семантичних і лінгвопрагматичних особливостей інавгураційних промов у контрастивному аспекті. Мета передбачила розв'язання таких завдань, як дефініювання інавгураційної промови як жанру політичного дискурсу, зіставний аналіз промов українського і словацького президентів, виокремлення спільних і відмінних елементів структури текстів, з'ясування домінантних лексико-семантичних груп і полів в інавгураційних промовах, визначення основних мовленнєвих актів і стратегій комунікативного впливу на адресатів.

Методи дослідження ґрунтувалися на поставлених завданнях: метод лінгвостилістичного аналізу використано для виявлення жанрово-стилістичних особливостей інавгураційної промови; метод компонентного аналізу та прийоми концептуального аналізу використано для з'ясування семантики промов; метод зіставного аналізу застосовано для контрастивної характеристики виступів українського і словацького президентів; метод дискурсивного аналізу прислужився для дослідження комунікативних ролей і позицій мовців; метод лінгвопрагматичного аналізу уможливив вивчення реалізованих у президентській риторичі комунікативних стратегій і тактик.

## Дискусії

У сучасному мовознавстві дослідження інавгураційних промов спирається на теоретико-методологічні засади аналізу політичного дискурсу, що було започатковано у другій половині ХХ століття у працях Т. ван Дейка,<sup>1</sup> Р. Водак,<sup>2</sup> Е. Лассан,<sup>3</sup> А. Чудинова,<sup>4</sup> О. Шейгал<sup>5</sup> та ін. Переважно в центрі уваги дослідників було представлено аналіз мовних аспектів політичних медіатекстів (К. Серажим),<sup>6</sup> публічних промов політиків (Л. Славова),<sup>7</sup> нової політичної лексики (Р. Шимуля)<sup>8</sup> і синтаксису (М. Вінтонів та ін.)<sup>9</sup> тощо. Виокремлення лінгвопрагматичних параметрів політичного дискурсу уможливило дослідження мовленнєвих жанрів (Ф. Бацевич)<sup>10</sup> і комунікативних стратегій поведінки політиків

<sup>1</sup> Dijk, T. A. van.: Discourse, Opinion and Ideologies. In: Discourse and Ideologies. Clevedon: Multilingual Matters LTD, 1996, p. 7-37.

<sup>2</sup> Wodak, R.: Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1989. 288 p.

<sup>3</sup> Лассан, Э.: Дискурс власти и инакомыслия в СССР: когнитивно-риторический анализ. Вильнюс: Издательство Вильнюсского университета, 1995. 231 с.

<sup>4</sup> Чудинов, А. П.: Политическая лингвистика. Москва: Флинта: Наука, 2007. 256 с.; Чудинов, А. П.: Современная политическая коммуникация. Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2009. 292 с.

<sup>5</sup> Шейгал, Е. И.: Семиотика политического дискурса. Москва: Гнозис, 2004. 326 с.

<sup>6</sup> Серажим, К. С.: Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. Київ: КНУ, 2002. 392 с.

<sup>7</sup> Славова, Л. Л.: Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США – Україна. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2012. 360 с.

<sup>8</sup> Szymula, R.: Distinctive features of Russian presidents' inaugural speeches. January 2017. Białostockie Archiwum Jezykowe. <https://goo.su/8ApQ>

<sup>9</sup> Вінтонів, М. О. – Вінтонів, Т. М. – Мала, Ю. В.: Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ВКБА КНУБА, 2018. 490 с.

<sup>10</sup> Бацевич, Ф. С.: Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

(Л. Завальська).<sup>11</sup> У зарубіжній лінгвістиці питання президентської риторики також набули ґрунтовного висвітлення.<sup>12</sup>

На матеріалі української мови окремі аспекти інавгураційних промов вивчено в наукових розвідках Л. Стрій,<sup>13</sup> на матеріалі болгарської мови – Й. Кірілової,<sup>14</sup> на матеріалі російської мови – О. Шейгал<sup>15</sup> та ін. Контрастивні дослідження переважно були скеровані на зіставлення промов президентів держав Східної і Західної Європи (наприклад, України та Німеччини)<sup>16</sup> або європейських країн і США.<sup>17</sup> Проте вперше здійснено зіставне лінгвістичне дослідження інавгураційних промов чинних президентів України і Словаччини.

### Основне дослідження

Ми проаналізували інавгураційні промови Президента України Володимира Зеленського і президентки Словацької республіки Зузани Чапутової за трьома аспектами – структурно-семантичним, лінгвоконцептуальним і лінгвопрагматичним.

**1. Структурно-семантичний** аспект передбачає виокремлення основних частин президентської промови, обов'язкових для цього мовленнєвого жанру політичного дискурсу.

За структурою інавгураційна промова як ритуальний виступ містить обов'язкові рамкові елементи – привітання (звернення до адресатів) і заключну частину ритуального характеру (оптатив, ритуальна або етикетна формула). У промові В. Зеленського привітання містить етнонім: укр. *Дорогі українці!* або звертання до народу загалом: *Дорогий народо!* З. Чапутова уникає подібних звертань, апелюючи до народу загалом.

Основна частина інавгураційної промови зосереджена на позитивній оцінці вибору народу на окресленні політичної програми обраного лідера держави. На семантичному рівні це виражається в концептуальному протиставленні минулого і майбутнього в аксіологічній площині. У промові В. Зеленського апеляція до минулого містить негативне оцінювання дій попередньої влади: *І моє обрання доводить – громадяни втомилась від досвідчених, системних, надutih політиків, які за 28 років створили країну можливостей. Можливостей «відкатів», «потоків», «дербанів».* Категорія оцінки виражена в ад'єктивах та субстантивах-жаргонізмах, що містять характеристики по-

<sup>11</sup> Завальська, Л. В.: Інтерактивна мовленнєва поведінка українських політиків: основні комунікативні стратегії. In: Science and Education a New Dimension. Philology, 2016, IV (22), № 99, p. 67-70.

<sup>12</sup> Štefančík, R. – Čingerová, N. – Dulebova, I.: Politická lingvistika. Bratislava: EKONOM, 2021. 154 s.; Kubát, M. – Čech, R.: Quantitative Analysis of US Presidential Inaugural Addresses. In: Glottometrics, 2016, № 34. [https://www.researchgate.net/publication/304825825\\_Quantitative\\_Analysis\\_of\\_US\\_Presidential\\_Inaugural\\_Addresses](https://www.researchgate.net/publication/304825825_Quantitative_Analysis_of_US_Presidential_Inaugural_Addresses); Lim, E. T.: Five Trends in Presidential Rhetoric: An Analysis of Rhetoric from George Washington to Bill Clinton. In: Presidential Studies Quarterly, 2004, № 32, p. 328-348; Liu, F.: Genre Analysis of American Presidential: Inaugural Speech. In: Theory and Practice in Language Studies, 2012, Vol. 2, No. 11, p. 2407-2411. <https://goo.su/8apq>

<sup>13</sup> Стрій, Л. І.: Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. Одеса, 2015. 190 с.

<sup>14</sup> Кирилова, Й.: Стратегии и тактики в инаугурационных речи на болгарските президенти (Ритуальт в политическия език). In: Известия на Института за български език «Проф. Любомир Андрейчин», 2020, кн. XXXIII, с. 166-188.

<sup>15</sup> Шейгал, Е. И.: Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса. In: Жанры речи, 2002, № 3, с. 205-214.

<sup>16</sup> Петлюченко, Н. В.: Контрастивная специфика президентского харизматического дискурса Германии и Украины. In: Одесский лингвистический вестник, 2016, № 8, с. 147-151.

<sup>17</sup> Potapenko, S.: Communicative strategies as a two-faceted phenomenon: A cross-linguistic study of inaugural addresses. In: Herald of KNLU. Series in Philology, 2020, vol. 23 (1), p. 71-83.

літиків – попередників новообраного президента – та їхньої діяльності. Використання фактичної інформації – періоду незалежності України до обрання президентом В. Зеленського – як часу діяльності політиків, що не змогли реалізувати народні прагнення, представлено в іронічному вимірі: «створити країну можливостей» має негативний підтекст. Наявне в промові й імпліцитне звернення до основного опонента – попереднього президента України П. Порошенка: *Це міфічні українські дороги, які будуються та ремонтуються тільки у чиїсь бурхливій уяві*. З огляду на те, що у виконанні політичної програми П. Порошенко вказував зроблені дороги, у такий спосіб В. Зеленський не лише критикує свого попередника, а й піддає сумніву правдивість його заяв.

В інавгураційній промові словацької президентки відкрите оцінне протиставлення відсутнє, але фіксуємо імпліцитну оцінку дій попередньої влади: *Slovenská republika a jej občania si zaslúžia, aby každý, kto je vo verejnej službe, pracoval pre občanov, a neslúžil žiadnemu bočnému záujmu, nech už prichádza z ktorejkoľvek strany*. У такий спосіб визначено, що є політики, які не відповідають заявленим вимогам, зокрема вказано на відстоювання сторонніх інтересів, що є неприпустимим для державних діячів. Утім, З. Чапутова, як і президент України, звертається до історичних передумов формування держави: *Hoci nie všetci súhlasili so spôsobom rozdelenia Česko-Slovenska, k zodpovednosti za vývoj nášho mladého štátu sa prihlásila celá naša spoločnosť*. При цьому негативні оцінки попередньої влади відсутні, незважаючи на наявні труднощі під час становлення молодого держави. Тут негативні факти представлено не як проблему попередньої влади, а як спільну проблему, вирішену завдяки спільним зусиллям. Фіксуємо відмінність у семантиці опису минулих подій: в українській президентській риториці наявна негативна оцінка й дистанціювання від цього негативу, у словацькій – апеляція до минулих труднощів і шляхів їхнього спільного розв'язання.

До семантично еквівалентних позицій уналежнюємо об'єднання президента з народом: укр. *Відсьогодні кожен з нас несе відповідальність за країну, яку ми залишимо своїм дітям. Кожен з нас, на своєму місці, зможе зробити все для розквіту України*; словацьк. *Naši susedia – Česká republika, Maďarsko a Poľsko – mali pred nami niekoľkoročný náskok na ceste do Európskej únie, ale členmi únie a súčasťou schengenského priestoru sme sa stali spolu s nimi. A ako jediná patrime do eurozóny. Zvládli sme to*. Частотне вживання займенників 1-ої особи множини (*ми, нас*) та означального (*кожен*) вказує на об'єднання мовця з адресатами. На рівні стилістики у промові З. Чапутової для посилення цієї семантики вжито прийом експресивного синтаксису – синтаксичної епіфори: *Ešte pred pár rokmi sme ako verejnosť iba prizerali, ako jedno veľké verejné obstarávanie za druhým vyhrávajú rôzne schránkové firmy neznámych vlastníkov. Dnes máme zákon, ktorý je v odkrývaní vlastníckych štruktúr firiem obchodujúcich so štátom inšpiráciou aj pre iné krajiny. Zvládli sme to!* Таким кінцевим елементом завершується низка надфразних єдностей, що містять характеристику історичного минулого Словацьчини. Повторення однакового висловлення з окличної інтонацією і семантикою консолідації президента з народом як співучасників певних досягнень створює суцільний ефект залучення адресата до комунікативного процесу.

Другий компонент основної частини інавгураційної промови – пріоритети і програмні тези – містять перелік основних завдань, які президенти вважають основними. В. Зеленський подає такий перелік за черговістю виконання: *І наше найперше*

*завдання – припинення вогню на Донбасі. Наш наступний виклик – це повернення втрачених територій. Це шокуючі тарифи, принизливі зарплати і пенсії, болючі ціни, неіснуючі робочі місця. Це медицина, про покращення якої говорять здебільшого ті, хто ніколи не лежав з дитиною у звичайній лікарні. Це міфічні українські дороги, які будуються та ремонтуються тільки у чиєй бурхливій уяві.* За семантичними групами програмних положень виокремлено територіальну цілісність країни, економічну проблематику, медицину, ремонт доріг. Наголосимо на тому, що програмні положення містять не майбутні пріоритети, а твердження наявних проблем, актуальних до розв'язання. У такий спосіб представлено політичну програму новообраного президента та його пріоритети на цій посаді.

У З. Чапутової проблематика програмної частини подібна: соціальні питання, економіка, зовнішня політика тощо, напр.: *Je potešitel'né, že priemerná mzda v národnom hospodárstve dynamicky rastie, ale oveľa radostnejšie bude, keď rovnako dynamicky narastie aj počet obyvateľov, ktorí budú môcť zo svojej mzdy viesť dôstojný a plnohodnotný život.* Це вказує на спільні проблеми для Словаччини та України в умовах об'єднаної Європи або прагнень до вступу до її лав. Так само збігаються й порушені проблеми медицини: *Dôstojnosť občana si vyžaduje, aby každý – bez ohľadu na výšku svojich príjmov, na svoj národnostný či etnický pôvod, na príslušnosť ku ktorejkoľvek menšine – mal prístup k potrebnej a kvalitnej zdravotnej starostlivosti.* Єдиною суттєвою відмінністю в програмній частині є збереження територіальної цілісності України в промові В. Зеленського та припинення війни на сході країни.

Заключна частина промови українського президента містить ритуальну формулу *Слава Україні!* І традиційне для цього жанру формулювання кредо чи мети мовця: *І наостанок. Дорогий народе! Протягом свого життя я намагався робити все, щоб українці усміхалися. Це була моя місія. Тепер я робитиму все, щоб українці принаймні більше не плакали.* В. Зеленський формулює це як місію президентства, оскільки він не був професійним політиком, а прийшов до влади з комічного мистецтва. Порівнюючи своє завдання як актора-коміка і як президента країни, він протиставляє ці місії, використовуючи антоніми *сміятися – плакати* та намагаючись їх ототожнити.

У промові З. Чапутової таким завданням стає спільна подорож, спільний шлях до кращої Словаччини: *Cesta k najlepšiemu možnému Slovensku však nevedie cez žiadne príjemné skratky. To je vždy potrebné si úprimne povedať, aj v takejto chvíli. Ak sa k nemu chceme dostať, musíme celú trasu absolvovať poctivo, krok za krokom, ako občania, obyvatelia a spoločstvo.* Президентка формулює це не як власну місію як очільниці держави, а як спільне завдання всієї країни і всього народу. Своє прагнення президентка висловлює як бажання: *Veľmi si želám, aby to bola naša spoločná cesta. Aby som bola prezidentkou ľudí, ktorí už po nej kráčajú, ale aj tých, ktorí sa k nej pridajú. Aby som mohla byť prezidentkou všetkých občanov a občianok Slovenskej republiky.* Одначе поєднання займенників *я і ми*, а також відповідних дієслів 1-ої особи однини та множини вказує на формулювання місії як спільного завдання всієї країни, а не лише окремо президента. Завершальна частина містить висловлення бути президенткою всією Словацької Республіки, що і є основним меседжем інавгураційної промови З. Чапутової, та подяка різними мовами народів, які проживають у Словаччині: *Ďakujem. Köszönöm. Ďakuju šumňi. Děkuji. Pa'ikerav.*

Аналізуючи семантику основної частини промов українського і словацького президентів відзначимо **спільні семантичні опозиції** *я – ми – вони*. Семантична актуалізація мовця як президента здійснюється через використання займенників і форм 1-ої особи однини: *І щойно – не тільки я складав присягу. Кожен з нас поклав руку на Конституцію і кожен з нас присягнув на вірність Україні*. При цьому має місце семантичне ототожнення мовця з адресатами: *ми = всі, кожен з нас*. Таке семантичне ототожнення відповідає загальній ідеї передвиборчої кампанії В. Зеленського: «Кожен з нас є президентом». Перехід від семантики «я» до «ми» здійснюється через уналежнення особи мовця до загальної спільноти однодумців, виборців, народу загалом.

Актуалізація вербального маркера «ми» наявна і в словацькому президентському дискурсі: *Naši vedci sú súčasťou viacerých svetových vedeckých tímov, vyvíjame produkty a technológie úspešne aj v medzinárodnom merítku. Naša občianska spoločnosť je aktívna a vyspelá. Vieme si pomôcť navzájom a vieme pomáhať aj vo svete*. При цьому як об'єднання мовця з адресатами, так і протиставлення тут немає. З. Чапутова загалом не актуалізує «я»-позицію, а говорить від імені своїх виборців і народу, що вказує на менший ступінь індивідуалізованості мовлення порівняно з В. Зеленським.

У президентському дискурсі також є актуальною семантична опозиція «свій» – «чужий», реалізована у конкретному протиставленні «дім» – «чужина»: *Ті, хто не знайшов себе вдома, а знайшов заробіток на чужині... Ви повинні їхати в Україну не в гості, а додому*. Вербальними маркерами цієї опозиції слугують лексеми *Україна, дім та гість, чужина*. Таке протиставлення вказує на актуалізацію семи території, розташування дому. Ця семантична опозиція пов'язана з концептом «повернення», оскільки для України і Словаччини є однаково важливою проблема трудової міграції і пошуків громадянами кращого життя закордоном. З. Чапутова актуалізує саме семантику повернення, апелюючи до цієї опозиції: *Teším sa z návratu každého občana a občianky domov na Slovensko, aj z každej iniciatívy, ktorá o to usiluje*. Спостерігаємо повне ототожнення семантичної опозиції «свій» – «чужий» як «дім» – «чужина» в обох президентських дискурсах.

**2. Лінгвокогнітивний аналіз** президентських промов дає підстави виокремити основні концепти та їхні вербальні репрезентанти.

В інавгураційній промові В. Зеленського домінує концепт «**президент**», що містить ядерну частину, репрезентовану лексемою «президент»: *Після моєї перемоги на виборах мій шестирічний син сказав: «Та! По телевізору кажуть, що «Зеленський – Президент...». Виходить, що... я... теж Президент?!». І тоді це прозвучало як жарт, але згодом я зрозумів, що насправді це істина. Тому що кожен з нас Президент*. Частотність вживання цієї лексеми у промові В. Зеленського досить висока – 10 слововживань загалом у тексті, ми навели фрагмент з найвищою частотністю. При цьому вживання має концентрований характер: лексему вжито кілька разів поспіль, що актуалізує прийом повторення як стилістично потужного засобу пливу в ораторському мистецтві. Так, використано синтаксичну анафору на підставі повторення лексеми «президент»: *Уявіть собі гучні заголовки: «Президент не платить податків», «Президент напідпитку промчав на червоне світло», «Президент потихеньку краде, бо «всі ж так роблять»*. Стилістична фігура синтаксичного паралелізму посилює концептуальне навантаження лексеми в промові.

У промові З. Чапутової також частотні лексеми *президентка* (7 слововживань), з яких наведемо окремі приклади: *Ked' som sa uchádzala o funkciu **prezidentky republiky**, často som spomínala, že chcem byť **prezidentkou** všetkých občanov a občianok. Pred niekoľkými minútami som zložila sľub do rúk predsedu Ústavného súdu a dalo by sa z toho formálne odvodiť, že **prezidentkou** všetkých občanov už som. Ale bola by to pravda iba formálna, pravda, ktorú nepovažujem za dostatočnú. V tejto slávnostnej chvíli chcem povedať, že sa budem usilovať byť **prezidentkou** všetkých občanov v inom, oveľa obsažnejšom zmysle.* Так само наявна концентрація слововживань в центральній частині промови й використання повтору й синтаксичного паралелізму як стилістичних прийомів вербального впливу. У цьому разі фіксуємо збіг на лінгвоконцептуальному рівні: обидва президенти апелюють до семантичного ототожнення президента і народу. У В. Зеленського це реалізовано як «кожен з нас президент» а у З. Чапутової як «*že prezidentkou všetkých občanov už som*».

Другим ключовим концептом промов президентів України та Словаччини вважаємо концепт «**Європа**», представлений такими вербальними маркерами: *Європа, Євросоюз, Європейський союз, альянс: Ми обрали шлях до **Європи**, але **Європа** – недесь там. **Європа** ось тут. І коли вона буде ось тут – тоді вона з'явиться і ось тут – у всій Україні.* При цьому в промові В. Зеленського використано саме топонім «Європа» як на позначення території, так і на позначення Європейського Союзу та особливого типу культури і системи цінностей. Європа постає як ідеалізований світ, в який прагнуть потрапити українці та який президент обіцяє створити в Україні.

З. Чапутова також ґрунтується на актуалізації цього концепту, але його вербалізація має конкретний характер: *Musíme ako krajina urobiť všetko, čo je v našich silách, aby sa tento **priestor** a jeho oporné piliere uchovali a posilňovali. Je to dôležité aj preto, lebo najdôležitejšie globálne problémy, ktoré sa nás týkajú, nemôžeme vyriešiť iba vlastnými silami a samostatne. Zvládneme ich len v rámci najširšej medzinárodnej **spolupráce**. Európska únia k tomu môže významne prispieť, lebo jej podstatou je **spolupráca** medzi štátmi a **zlad'ovanie** národných záujmov v prospech **spoločného dobra**.* Основним вербальним репрезентантом концепту є «Європейський Союз», що потрактований як партнер, співробітник, звідси і вживання лексем *únia, priestor, spolupráca, zlad'ovanie*. Спостерігаємо певні семантичні відмінності: для українського президента Європа є мрією, системою цінностей і культурною орієнтацією, а для словацької президентки – партнером, рівнозначним суб'єктом і помічником. Це зумовлено не лише приналежністю Словаччини до Євросоюзу, а й місцем цього концепту в аксіологічній картині світу українців і словаків. Для словацької президентки об'єднана Європа давно є партнером, а роль Словацької Республіки З. Чапутова розглядає як співтовариство: *Už pätnásť rokov je naša republika **súčasťou európskeho a transatlantického spoločenstva**. Spoločenstva slobodných a demokratických krajín. Je to **šťastím a výsadou**, o ktorej mohli generácie pred nami iba snívajúť.* Разом з тим зазначає, що таке щастя і привілеї для попередніх поколінь були мрією, як зараз це є для українців.

Прагнення представити Україну як європейську країну зумовлює в інавгураційній промові В. Зеленського актуалізацію її ціннісних характеристик і необхідність аргументації на користь цього. Для словацького президентського дискурсу такої потреби немає, тому і відбувається зміщення семантичних акцентів у бік партнерства і співпраці.

На концептуальному рівні також наявні певні відмінності. Насамперед це стосується специфічних для української президентської риторики концептів, серед яких основне місце належить концепту «українець», основним репрезентантом якого стає етнонім: *Але ми все це подолаємо! Бо кожен з нас – українець. Ми всі українці: не існує більших чи менших, правильних чи неправильних. Від Ужгорода до Луганська. Від Чернігова до Сімферополя. У Львові, Харкові, Донецьку, у Дніпрі й в Одесі – ми українці.* За тлумачним словником української мови українці – «один із трьох східнослов'янських народів, що нині становить основне населення Української РСР».<sup>18</sup> Вербальними репрезентатами цього концепту на периферії є *Україна, рідна земля, територія, проживання, громадянство.* В інавгураційній промові В. Зеленського спостерігаємо розширення семантики лексеми «українець»: українцями названо всіх, хто проживає на території України, незалежно від етнічної приналежності. Крім того, використання у промові російської мови: *Украинец – это не в паспорте. Украинец – это вот здесь* вказує на актуалізацію мови як семантичного компонента лексеми «українець», тобто українець – це той, хто проживає на території України незалежно від громадянства і мови спілкування.

У промові З. Чапутової йдеться загалом про народ, всіх, хто проживає на території країни: *...budem slúžit' blahu slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v Slovenskej republike.* Використано словосполучення *slovensky národ, národnostna menšina, žijúci v Slovenskej republike* на позначення тих, хто є громадянами Словаччини. При цьому президентка уникає використання етнонімів, у такий спосіб наголошуючи на поліетнічності держави.

У промові В. Зеленського актуальним є і концепт «війна», що зумовлено політичною ситуацією в країні: *Не ми почали цю війну. Але нам цю війну закінчувати.* Відзначимо використання лексеми «війна», що має в українській мові два значення: 1. Організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо. 2. перен. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба.<sup>19</sup> Вважаємо, що в наведеному контексті лексему вжито в прямому значенні, що вказує на оцінку ситуації в країні президентом.

Відсутність цього концепту в інавгураційній промові З. Чапутової має екстралінгвальні причини, на чому і наголошує президентка: *K revolučnej zmene režimu v roku 1989, k rozdeleniu federálneho štátu i k ďalším podstatným zmenám v spoločnosti došlo vždy pokojnou cestou. Bez násillia a nepokojov. Aj v krajinách s dlhšou demokratickou tradíciou sa stáva, že ľudia vychádzajú do ulíc s hnevom a svoj nesúhlas prejavujú ničením. U nás k ničomu podobnému nedošlo.* Зважаючи на це, можна стверджувати наявність у промовах полярних концептів: «війна» і «мир», з яких перший характерний для В. Зеленського, а другий – для З. Чапутової. Вживання лексем «násillie», «nepokoj» протиставлено лексемі «pokoj» як основному репрезентанту концепту «мир» у словацькому президентському дискурсі. Єдиний раз вжито слово «vojna» в промові словацької президентки як вказівка на давню історію країни: *Našich rodičov, ktorí si pamätajú ešte vojny a následné represie komunistického režimu.*

Натомість у промові президентки Словацької Республіки фіксуємо домінування морально-етичних концептів. По-перше, це концепт «dôstojnosť» («гідність»):

<sup>18</sup> Словник української мови в 11 томах. Т. 10. Київ: Наукова думка, 1980, с. 423.

<sup>19</sup> Словник української мови в 11 томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1970, с. 669.



*Dôstojnosť* občana si vyžaduje, aby každý – bez ohľadu na výšku svojich príjmov, na svoj národnostný či etnický pôvod, na príslušnosť ku ktorejkoľvek menšine – mal prístup k potrebnej a kvalitnej zdravotnej starostlivosti. Вважаємо концепт «*dôstojnosť*» ключовим для інавгураційної промови З. Чапутової, оскільки президентка неодноразово наголошує на важливості саме цього поняття для життя громадян і розвитку країни. Лексему «*dôstojnosť*» вжито в промові 8 разів, а її актуалізація зумовлена наявністю в процитованому тексті Конституції: *Hoci od novembra 1989 uplynulo už takmer tridsať rokov a v republike sa veľa zmenilo k lepšiemu, dôstojnosť* občanov ešte stále nie je prvým, ani hlavným príkazom verejného života. *Dôstojný život* obyvateľov má veľa rozmerov a každý z nich má svoj vlastný príbeh. Tu sú aspoň niektoré z nich. По-друге, у промові З. Чапутової актуалізовано морально-етичний концепт «*dôvera*» («довіра»), який вжито 5 разів: *Dôvera* občanov v nás, ľudí, ktorých si zvolili, *dôvera* v inštitúcie, v platnosť pravidiel pre všetkých rovnako, *dôvera* v Slovensko, *dôvera* v domov. Другий концепт також скерований на репрезентацію концептосфери словацького політичного дискурсу, у якому ядерну частину становлять морально-етичні концепти.

Отже, спільними концептами в обох промовах є «президент» і «Європа», а характерними для українського президентського дискурсу – «українець» та опозиційна пара «війна» – «мир»; для словацького президентського дискурсу характерні концепти «гідність» і «довіра».

**3. Лінгвопрагматичний аналіз** передбачає визначення основних мовленнєвих актів і стратегій взаємодії мовця з адресатами в інавгураційній промові.

Основне місце належить комісивам, скерованим на вираження клятв, обіцянок. Це зумовлено тим, що в інавгураційна промова як жанр політичного дискурсу загалом має перформативний характер і ґрунтується на мовленнєвому акті «клятва». У конституціях України і Словаччини представлена клятва-присяга Президента, яку виголошують усі, хто вступає на посаду в межах інавгурації. Ця клятва є вербальним складником політичного ритуалу інавгурації і супроводжується покладанням руки на Конституцію і Біблію. В українській політичній комунікації текст присяги зафіксовано в ст. 104 Конституції: *Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, dbati pro blaho Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі.* Український президент виголошує присягу, тобто актуалізує акт клятви. У Словаччині так само присяга президента регламентована в Конституції: *SPubujem na svoju česť a svedomie vernosť Slovenskej republiky. Budem dbať o blaho slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v Slovenskej republike. Svoje povinnosti budem vykonávať v záujme občanov a zachovávať i obhajovať ústavu a ostatné zákony.* Проте у цьому формулюванні йдеться не про присягу чи клятву, а про зобов'язання, хоч в обох випадках визначаємо мовленнєвий акт як комісив. У такому разі новообраний президент озвучує текст, закріплений на законодавчому рівні, не змінюючи в ньому жодних компонентів, на відміну від інавгураційної промови. Остання має визначену прагматичну скерованість, закріплену структуру, але варіативний зміст.

Обіцянка стає стрижневим мовленнєвим актом і в подальшому тексті інавгураційної промови – не завжди як перформативний мовленнєвий акт, але з відповідними репрезентаціями на лексичному і граматичному рівнях. Так, З. Чапутова апелює до обіцянки відповідно до конституції: *V súlade s ústavným sľubom, ktorý som pred chvíľou zložila – budem slúžiť blahu slovenského národa...; Zložením ústavného sľubu preberám všetky záväzky a povinnosti verejnej služby.* Натомість В. Зеленський не використовує комісивів, хоч його висловлювання і мають прагматичний потенціал обіцянок: *Можу запевнити – задля того, щоб наші герої більше не гинули, я готовий на все; Я зроблю все, щоб ви відчували повагу.* Якщо витлумачувати інавгураційну промову як мовленнєвий жанр комісивного характеру, то комунікативна інтенція мовця тут саме пообіцяти адресатам певні дії в майбутньому.

Експресиви використовуються для вираження емоційного стану мовця в урочистій комунікативній ситуації вступу на посаду президента: *K takémuto pozitívnemu vlastenectvu sa hrdo hlásim. Som presvedčená, že máme na to robiť Slovensko každý deň o kúsok lepším; Nas 65 milióniv. Tak, ne divуйтесь – нас 65 мільйонів. Тих, кого народила українська земля.* Для інавгураційної промови вони не є характерними мовленнєвими актами, хоч і трапляються в констатувальній частині: президенти звертаються на народ з подякою за зроблений вибір і діляться своїми емоціями. Натомість у мовленні словацької президентки фіксуємо численні експресиви: *Je potešiteľné, že priemerná mzda v národnom hospodárstve dynamicky rastie, ale oveľa radostnejšie bude, keď rovnako dynamicky narastie aj počet obyvateľov, ktorí budú môcť zo svojej mzdy viesť dôstojný a plnohodnotný život.* З. Чапутова емоційно висловлює свою позицію, оцінки чинної ситуації, виражає власне ставлення до подій у країні.

Репрезентативи використовуються для вираження повідомлення, фіксації певних явищ та опису ситуацій, що характерно для тієї частини інавгураційної промови, де йдеться про стан речей у країні. Так З. Чапутова дає загальну характеристику країні за ознаками території, населення, культури: *Slovensko je rozmanitou krajinou. Geograficky, národnostne, kultúrne aj spoločensky. Na pomerne malej rozlohe sa stretáva toľko rôzností, aké nenájdeme ani v omnoho väčších krajinách. Počnúc prírodou, pokračujúc tradíciami, a končiac životnými štýlmi.* А В. Зеленський натомість використовує репрезентативи для вираження загальних тверджень і відомої інформації: *Не буває сильної армії там, де влада не поважає людей, які щодня віддають життя за країну.* Використовуючи репрезентативи, мовці повідомляють відому інформацію, але додають до неї певні акценти. До репрезентативів належать і пропозиції: *Ponúkam odbornosť, ponúkam cit a zdravý aktivistický záujem. Ponúkam teda rozum, srdce a ruky.* Мовець у такий спосіб репрезентує намір щодо реалізації певних дій, повідомляє інформацію як пропозицію. Зважаючи на це, репрезентативи переважно представлені дієсловами мовленнєвої і розумової діяльності із семантикою твердження, повідомлення, констатування тощо: *Za obzvlášť hodnú ocenenia považujem skutočnosť, ktorá sa vinie celými modernými dejinami Slovenska; I ja ne rozumiю наш уряд, який тільки розводить руками й каже: ми нічого не можемо зробити.* Цей тип мовленнєвих актів характерний для президентського дискурсу загалом.

Декларативи є реалізацією влади в дійсності, оскільки їхнє вживання змінює певний порядок речей. Для мовлення політиків декларативи загалом характерні,

тому що саме політики здатні приймати рішення й вносити в дійсність зміни, напр.: *Я розпускаю Верховну Раду України 8-го скликання.* Цей тип мовленнєвих актів характерний для інавгураційної промови В. Зеленського, оскільки одним із комунікативних завдань його виступу було декларування радикальних змін у владі. Через декларативи новообраний президент оголошує початок цих змін, обираючи вербальну форму розпоряджень.

Директиви представлені проханнями, заборонами, інструкціями. У промові В. Зеленського наявний мовленнєвий акт прохання: *Я бачу в цьому один плюс – це значить, ви готові працювати. А тому **прошу** вас ухвалити: 1. Закон про скасування депутатської недоторканності. 2. Закон про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. 3. Багатостраждальний Виборчий кодекс і зробити відкриті списки. А також. **Прошу** звільнити з посад 1. Голову Служби Безпеки України. 2. Генерального Прокурора України. 3. Міністра оборони України.* У цьому разі директиви використовуються разом з декларативами: президент висловлює намір змінити керівництво країни, але просить на це дозволу у Верховній Раді, що має відповідні повноваження.

Отже, для президентського дискурсу обох президентів характерні комісиви і репрезентативи. В інавгураційній промові В. Зеленського переважають декларативи і директиви, а в промові З. Чапутової – експресиви.

Стратегічний аспект президентського дискурсу охоплює в інавгураційній промові комплекс стратегій і тактик. Потрактуючи стратегію як загальний план, схему комунікативної взаємодії, визначаємо такі комунікативні стратегії в інавгураційній промові, спільні для В. Зеленського і З. Чапутової.

Стратегія самопрезентації скерована на представлення особи мовця, зокрема її позитивну характеристику. Якщо йдеться про мовця-президента, то в цьому разі мають місце висловлення від 1-ої особи щодо зобов'язань і запевнень на посаді: *І я точно не боюсь ухвалювати складні рішення, я **готовий** втратити свою популярність, свої рейтинги, і якщо буде потрібно – я без вагань готовий втратити свою посаду, щоб тільки настав мир; V tejto slávnostnej chvíli chcem povedať, že sa **budem usilovať byť prezidentkou** všetkých občanov v inom, oveľa obsažnejšom zmysle.* Вербальними маркерами стратегії самопрезентації є граматичні форми 1-ої особи однини, що репрезентують президентський дискурс як персональний. Крім того, стратегія самопрезентації покликана окреслити риси новообраного президента як видатної людини, здатної взяти на себе відповідальність за країну. Висловлюючись від власного імені президент наголошує на власній відповідальності і власних зобов'язаннях: *І я дуже **хочу**, щоб у ваших кабінетах не було моїх зображень; Ak **mám hovoriť** o tom, čo nám bráni, aby sme Slovensko premenili na najlepšiu možnú krajinu pre jej obyvateľov, **spomeniem** to, čo považujem za najdôležitejšie.* А досягнення і перемоги представляє не як особисті результати, а як спільні, що актуалізує наступну стратегію.

Стратегію самопрезентації вияскравлено в інавгураційній промові через комунікативну тактику обіцянки: президенти від беруть на себе відповідальність за майбутнє країни: *Я **можу** це багато чого сказати, але українці хочуть не слів, а дії; Ми збудуємо країну інших можливостей; **Slubujem**, že sa budem tak, ako doposiaľ, snažiť povzniesť nad osobné útoky a nezabudnúť pri nich, že tu nie som kvôli nim, ale kvôli službe ľuďom.* Обіцянка як один з основних мовленнєвих актів передбачає в межах цієї так-

тики різні форми вербалізації: граматичні форми майбутнього часу дієслів, комісиви, дієслова доконаного виду.

**Стратегія консолідації** репрезентована об'єднанням мовця-президента з народом, що передбачає вживання лексем спільний, разом, об'єднатися, об'єднання, ми, наши, naš, spoločny, pridajú тощо: *Це не моя, це наша спільна перемога. І це – наш спільний шанс. За який ми несемо спільну відповідальність. Європейська країна починається з кожного. І це – наша спільна мрія. Але у нас є і спільний біль; Veľmi si želám, aby to bola naša spoločná cesta. Aby som bola prezidentkou ľudí, ktorí už po nej kráčajú, ale aj tých, ktorí sa k nej pridajú.* Вважаємо цю стратегію основною в інавгураційній промові, оскільки «церемонія вступу президента на посаду становить урочисту взаємну згоду: народ, нація є так само повноправним учасником інавгурації, як і президент».<sup>20</sup> Також для президентської риторики характерно ототожнення президента з народом: *Не всім подобається, що я кажу? Дарма, бо це кажу не я, а народ України.* Таке ототожнення передбачає не просто консолідацію, а презентацію президента як загалом народу, а не його очільника.

Основна інтенція мовців – об'єднання президента з народом і спільні досягнення, напр.: *Скептики скажуть: це фантастика. Це неможливо. А може, це і є наша національна ідея? Об'єднавшись – зробити неможливе: Naša občianska spoločnosť je aktívna a vuspelá. Vieme si pomôcť navzájom a vieme pomáhať aj vo svete.* У цьому разі використання займенника «ми» і відповідних граматичних норм підпорядковано саме реалізації стратегії консолідації. І це характерно для українського і словацького президентського дискурсів.

В українському політичному дискурсі консолідація ще має такий вербальний маркер, як *єдність, єдиний*: *І ми маємо бути єдині. Адже тільки тоді – ми сильні.* Спостерігаємо це ототожнення в межах стратегії консолідації і в промові словацької президентки: *Aby som mohla byť prezidentkou všetkých občanov a občanok Slovenskej republiky.* У промові З. Чапутової стратегія консолідації також актуалізована на текстовому рівні за допомогою використання синтаксичної епіфори – повторення одного висловлення в кінці суміжних надфразних єдностей: *Zvládli sme to.* У такий спосіб усі досягнення країни представлені як спільні перемоги.

**Стратегія апелюваності** передбачає звертання до адресата з метою спонукання до певних дій. Апелюваність може мати декларативний характер, коли мовець формує звернення до адресата: *І сьогодні я звертаюсь до всіх українців у світі. Нас 65 мільйонів. Так, не дивуйтесь – нас 65 мільйонів. Тих, кого народила українська земля. Українці в Європі та Азії, у Північній та Південній Америці, в Австралії і в Африці. Я звертаюсь до всіх українців на планеті!* У такому разі це перформативний мовленнєвий акт декларативного типу. Стратегія апелюваності на протигагу стратегії консолідації передбачає не об'єднання мовця з адресатом, а дистанціювання: мовець звертається із закликом до певної цільової аудиторії (депутатів, молоді, літніх людей, співвітчизників) і спонукає її до відповідних дій.

Спонукування передбачає і використання імперативів у формі спонукальних синтаксичних конструкцій: *У вас буде два місяці. Ухваліть ці важливі закони та рішення.*

<sup>20</sup> Шейгал, Е. И.: Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса, с. 206.

*Повісьте усі медалі собі. Заробіть непогані бали на дострокові парламентські вибори; Rešpektujme múdrosť a životné skúsenosti našich seniorov, ale aj slobodu a chuť spoznávať u našich mladých ľudí.* Саме така вербальна форма апелятивності характерна для президентського дискурсу, без експліцитної адресації.

**Стратегія інтелектуальності** передбачає актуалізацію культурних символів, історичної спадщини, цитування відомих, насамперед національних культурних діячів: *Дозвольте мені процитувати одного американського актора, який став класним американським президентом: «Уряд не вирішує наших проблем. Уряд і є нашою проблемою».* В. Зеленський цитує 41-го президента США Р. Рейгана, який також починав свій професійний шлях як актор, а згодом став президентом Сполучених штатів, у такий спосіб порівнюючи себе з ним.

Здебільшого в інавгураційній промові стратегія інтелектуальності спирається на категорію прецедентності, оскільки адресат має масовий характер. Звідси й покликання на прецедентні феномени – ситуації, імена, висловлення і тексти: *Згадайте збірну Ісландії з футболу на чемпіонаті Європи. Коли дантист, режисер, пілот, студент і прибиральник билися й захищали честь своєї країни. І зробили це, хоча ніхто не вірив.* У цьому контексті В. Зеленський апелює до прецедентної ситуації – відомого футбольного матчу, у якому брали участь непрофесійні футболісти, але вийшли переможцями. У такий спосіб прецедентна ситуація використана для аналогії між президентом України як непрофесійним політиком і гравцями-аматорами.

У промові З. Чапутової інтертекстуальним елементом є цитата з Конституції Словацької Республіки: *Ústava Slovenskej republiky hovorí, že «ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach».* Цитата наведена з атрибуцією і є точною за передачею. Такий комунікативний хід підвищує статус промови і надає їй авторитетності.

Отже, серед виокремлених стратегій однаковою мірою притаманними президентському дискурсу В. Зеленського і З. Чапутової є стратегії самопрезентації, консолідації, апелятивності та інтелектуальності. Остання стратегія ширше представлена у промові українського президента. На стратегічному рівні відмінностей у комунікативній поведінці президентів не зафіксовано, що вказує на спільну інтенцію обох промов.

## **Висновки**

Під час аналізу інавгураційних промов В. Зеленського і З. Чапутової було визначено спільні та відмінні риси на структурно-семантичному, лінгвокогнітивному та лінгвопрагматичному рівнях. Структура промов підпорядкована загальним вимогам до ритуальних текстів президентської риторики і передбачає рамкові компоненти (привітання і формулювання місії) та основну частину (констатувальна і програмна частини). На семантичному рівні представлено вербалізовані опозиції «свій – чужий» і тріаду «я – ми – вони».

На лінгвокогнітивному рівні визначено засадничі концепти, спільні для президентських промов, – «президент» і «Європа» – та відмінні «українець» і «війна» в українському президентському дискурсі та «гідність» і «довіра» у словацькому президентському дискурсі.

На лінгвопрагматичному рівні розглянуто використання у промовах мовленнєвих актів, серед яких спільними є комісиви і репрезентативи, а характерними для укра-

їнської президентської риторики – декларативи і директиви, а для словацької – експресиви. Серед домінантних комунікативних стратегій схарактеризовано стратегії самопрезентації, консолідації, апелятивності та інтелектуалізації.

## **Inaugural Speech as a Speech Genre of Presidential Rhetoric in Ukrainian and Slovak Political Discourse**

Natalia Kondratenko

The article analyzes the texts of the inaugural speeches of the Ukrainian President V. Zelensky and the President of the Slovak Republic Z. Čaputová in a comparative aspect at the structural-semantic, linguocognitive and linguopragmatic levels. It is proved that the structure of speeches is subject to the general requirements for ritual texts of presidential rhetoric and provides a framework components and the main part. At the semantic level, the verbal oppositions «one of us – stranger» and «I – we – they», expressed by lexical and grammatical language, are distinguished. At the linguocognitive level, the concepts, such as «president» and «Europe», common to presidential speeches are characterized. There are also the concepts of «Ukrainian» and «war», characteristic of the Ukrainian presidential discourse, and «dignity» and «trust» – for the Slovak presidential discourse. At the linguopragmatic level, the speech acts common to both speeches are analyzed – commissions and representatives, as well as declarations and directives characteristic of Ukrainian presidential rhetoric and expressive characteristic of Slovak rhetoric. Dominant communication strategies include self-presentation, consolidation, appellation, and intellectualization.